

БУКОВИНСЬКА ВИШИВКА
(у фондах ДІАЗ «Хотинська фортеця»)

ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК
«ХОТИНСЬКА ФОРТЕЦЯ»

Хотин-2023

**ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК
«ХОТИНСЬКА ФОРТЕЦЯ»**

БУКОВИНСЬКА ВИШИВКА
(у фондах ДІАЗ «Хотинська фортеця»)

Хотин 2023

ІСТОРІЯ ВИШИВКИ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ВІДОМОСТІ

Для українця вишиванка – не просто одяг. Це щось дуже особливе: особисте, рідне, святе. Вишивка – як символ, який зберігає його коріння, ідентичність, розуміння себе. Це наша історія: міфологія, релігія, давнє мистецтво наших предків, душа нашого народу. Та більше того, у вишивці зашифровано наш генетичний код.

Але цікаво, коли вперше в історії люди почали прикрашати одяг вишитими орнаментами, й що це були за візерунки? Скіфи, сармати, кіммерійці прикрашали одяг із льону, шкір тварин вишитими геометричними орнаментами, що склалися зі свастик, меандрів, хвиль. Про це нам відомо з оповідей грецького історика Геродота. Також фігурки людей в одязі з елементами вишивки археологи знаходили на золотих прикрасах, статуетках.

Історія виникнення вишивки в Україні пов'язана з трипільською культурою, яку відносять до епохи пізнього неоліту. Нам добре відомо, що трипільці були майстерними гончарями, які не просто робили посуд із глини, але й прикрашали його характерними спіральними, хвилястими візерунками. Історики переконані, що мотиви були й на одязі трипільців. Але до нашого часу полотна із льону й коноплі, звісно, не збереглися. Лише фрагменти трипільської кераміки — свідки історії українського вишитого одягу.

Розкопки Соколової могили на Миколаївщині порадували цінителів української культури. Серед поховань сарматської жриці науковці знайшли фрагменти шовкової тканини із золотою вишивкою. Знахідку датують I ст. до н.е. Цікаво, що одяг оздоблювався у техніці «у прикрій». Вона стане розповсюдженою аж у XII ст., у часи Київської Русі. Історики вважають, що візерунки викладалися золотою ниткою на шовку, а вже потім пришивали жовтими нитками до основи. Ймовірно, це були сакральні символи плодючості або багатства.

Історія походження української вишивки буде не повною, якщо не згадати про металеву статуетку чоловічка з Мартинівського скарбу, датованого VI століттям і знайденого в Черкаській області біля села Мартинівка. Фігурка «одягнена» у сорочку із вишивкою на грудях. В українській історії чимало прикладів, коли вишиті орнаменти знаходили на кам'яних бабах у степах.

Історія української вишивки має чимало задокументованих свідчень того, що знать була вбрана у вишитий одяг. В Іпатіївському літописі від 1252 р. говориться, що князь Данило Галицький під час зустрічі з королем був одягнений в кожух, обшитий золотими плоскими мережками.

Найдавнішими українськими мотивами були геометричні візерунки, наприклад, спіралі трипільської культури. Хвилясті лінії, ромби, зигзаги, меандри, кола і цятки – такими були перші фрагменти українських орнаментів. Щодо технік, то найдавнішими українськими вважаються подібні прийоми, як «прокол», «шов по формі», «шов в ялиночку», «шов у прикріп», «єднабний шов», «шов по мотузці», «панцерний шов». Цими техніками оздоблювалися ризи священників та декор церкви за часів Київської Русі. До речі, саме тоді з'явилися і перші вишивальні школи, які започаткувала сестра Ярослава Мудрого, Анна. Історія свідчить, що при церквах та монастирях дівчат навчали працювати із шовковими нитками,

гаптувати золотом та сріблом на парчі, оксамиті, декорувати вироби коштовним камінням.

Найдавнішими українськими вишивальними техніками в історії є пряма гладь, яка дуже популярна в усіх регіонах України, та “ретязь”, яку любляли на західній Україні. Остання техніка є різновидом класичного “хрестика”. Практикували вишивальниці до 150 видів технік та варіантів оздоблень одягу. Серед них були односторонні (коли візерунок лише з однієї сторони — тамбурний шов, плоска гладь, хрестик), двосторонні (двостороння гладь, низинка і т. д.).

З XVIII ст. популярності у вишивальниць набирає бісер (гарус), стеклярус (видовжений бісер). Як свідчить історія української вишивки, дрібними намистинками зі скла любляли вишивати на західній Україні. Навіть зараз на Буковині, Закарпатті, Львівщині, Франківщині фаворитами серед місцевих є вишиванки, розшиті бісером, гердани (намиста із бісеру).

Переломним моментом в історії української вишивки стало XIX ст., коли популярності набули замовлення вишиванок у майстринь. Тепер не треба було самотійно шити та оздоблювати сорочки, сукні, а можна було замовити вбрання з будь-якої нагоди. Значну роль у популяризації вишивки як елемента повсякденного одягу серед інтелігенції зіграв Іван Франко. Він першим сміливо і цілком вдало поєднував класичну вишиту сорочку із діловим стилем (піджаком). І його приклад зараз наслідують політики.

Історія української вишивки має ще одну яскраву сторінку – визвольна боротьба в часи Української революції (1917-1921 роки) та періоду УПА (1942-1949). Воїни повстанці обов'язково мали з собою чорну сорочку, як варіант одягу для поховання. Депортовані та розкуркулені українці в таборах ГУЛАГу продовжували вишивати. У фондах національних музеїв є вишивки, виконані із клаптиків матраців, вишиті риб'ячими кістками замість голки.

На заміну майстриням-вишивальницям прийшла техніка. Перша в історії машинка для вишивки була презентована 1821 року на технічній виставці у Франції. З 40-х років XX століття машинна вишивка зробила вишитий одяг доступним задоволенням для всіх.

В Україні вишивати вміли у всіх регіонах. Кожна область, інколи навіть село володіли своїми унікальними техніками вишивання. Дівчат із наймолодшого віку привчали до вишивання. У деяких областях це ремесло любили навіть чоловіки.

Вишиванки здавна носили чоловіки, жінки і діти. Кріпаки і пани, міщани і селяни. Одягали їх у свята та на щодень. За вишиванкою можна було визначити статус та походження власника. Найдавнішими матеріалами, з яких українці виготовляли для себе вишиванки, були тканини з овечої вовни, льону та конопель.

Наші бабусі досі пам'ятають багато секретів давнього ремесла. Наприклад, фарбували нитки для вишивання колись лише природними барвниками. Брала те, що було під рукою: кору, коріння, листя і квіти. Цікаво, що для закріплення кольору нитки запікали у житньому тісті – так вони не втрачали забарвлення протягом десятиліть. Дивовижно, та українським майстриням відомо близько 250 видів вишивальних швів, які базуються на 20 техніках.

БУКОВИНСЬКА ВИШИВКА

До процесу виготовлення вишиванки на Буковині підходять дуже ретельно, «рецепти» передаються різними поколіннями.

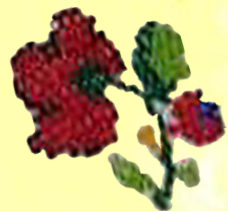

Різні родини мали свої секрети у виготовленні таких барвників: чи-то з квітів, чи листя, чи з кори рослин.

Сорочки на будень шили із грубшого полотна, їх оздоблювали вишивкою одного або кількох кольорів біля шиї та рукавах. Більше вишивки було на святкових сорочках – їх одягали лише у неділю до церкви, на танці чи свята.

Рукави таких сорочок повністю вкривали вишиті взори різних кольорів.

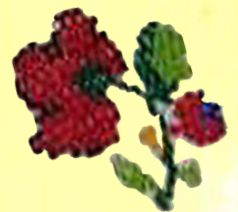
Сорочки на грудях вишивали менше, оскільки вони приховані іншим одягом, наприклад кептарем.

«Одяг для цілої родини виготовляють жінки з льону і конопель, які самі сіють, і з вовни овець, які само викохали.

Але при тому буковинський сільський люд відчував одну конечну потребу, себто бажання всім своїм різним виробам надати, крім можливої придатности і тривкості, ще певну зовнішню прикрасу, відповідну оздобу», — писав австрійський дослідник Еріх Кольбенгаєр про одяг буковинських селян.

Найдавніші зразки вишивок, знайдені у нашому краї, були виконані одним кольором.

Характерна вишивка Заставнівського району – це поперечні смуги (2-7) дрібних геометричних елементів. Поширені жовті та світло-зелені кольори. У Кіцманському районі вишивали досить великі рослинні візерунки, зокрема букети руж; зустрічалися також птахи.

Зооморфні мотиви вишивали білою гладдю чи дрібним хрестом, штаповкою, крученим швом. Використовували навіть срібні та золоті нитки, бісер, шовк, вовна, металеві блискітки.

Кольорова гамма буковинських сорочок охоплює собою фактично всю веселку, а подекуди навіть виходить за її межі: тут переважають бордові, оранжеві, жовті, зелені, сині та чорні кольори з можливим вкрапленням фіолетового, малинового, блакитного та коричневого. Через велику кількість кольорів така вишиванка в народі отримала назву «ляпанка».

У вишивці домінували прості геометричні візерунки червоного кольору з добавкою синього. Жіночі сорочки часто вишиваються тільки червоною заплоччю та дуже простим орнаментом.

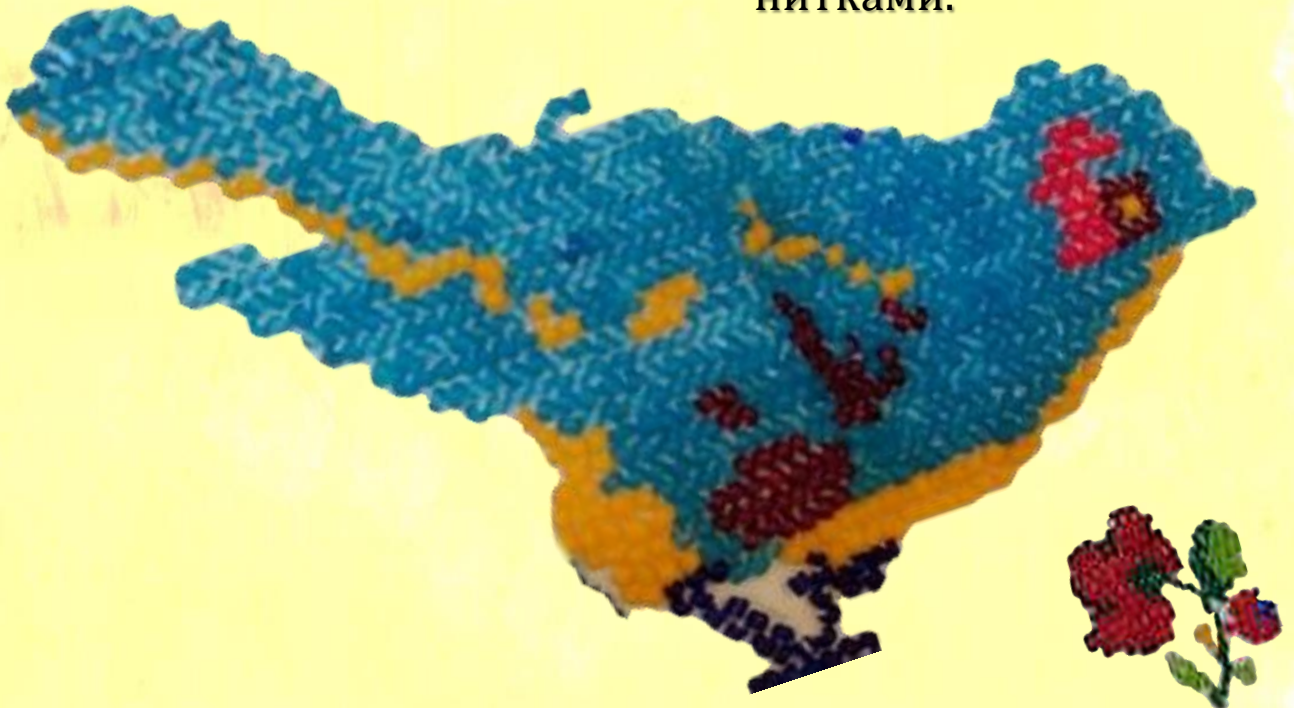
Червоною ниткою на білому-сірому тлі льняної тканини. Характерні вишивальні техніки занизування, верхоплут, настилування. Вишивка буковинського регіону – вишукано проста та чітка за композицією.

Окрім квітів й листя зустрічалися інші орнаменти – птаці, крилаті коні, «берегині» тощо.

Птахи – це символи Божественного світу, кохання та весни. На одній сорочці є зображення синиці, яка є символом вісницьі добра. Також, зображення синиці на вишивках асоціювалося з вирощуванням коноплі, з полотном, з усією рукодільною роботою, пов'язаною з нитками.

Висота поликів, щільно вкритих орнаментом з бісеру у найбільш вишуканих зразках, – 14-20 см.

Самі орнаменти являли собою дрібні геометричні мотиви, поєднані з геометризованим рослинним орнаментом. Найбільшою популярністю користувалися всесвітньо відоме (зелений, рідше синій, білий, чорний тощо).

«Дерево життя» та класична українська жіноча вишиванка «Берегиня».

Уставка – смуга, зроблена технікою «штрих» (кафасор), завдовжки 5-15 см, що прикрашена ромбами в найрізноманітніших варіаціях. Зазвичай уставка була жовто-лимонного кольору, окрім тих сіл, що лежали над Дністром – тут використовували більш нейтральні кольори

Орнаменти на рукавах в буковинській вишиванці могли бути трьох видів:

1. Прямий (три вертикальні смуги, направлені перпендикулярно до уставки)

2. Скісний (вишивка, що мала вигляд трьох косих, різних за орнаментальною побудовою та розміщених під кутом 45 градусів до уставки, смуг)

3. Шаховий (орнамент, що вписувався в ромбічну сітку, по всій нижній частині рукава).

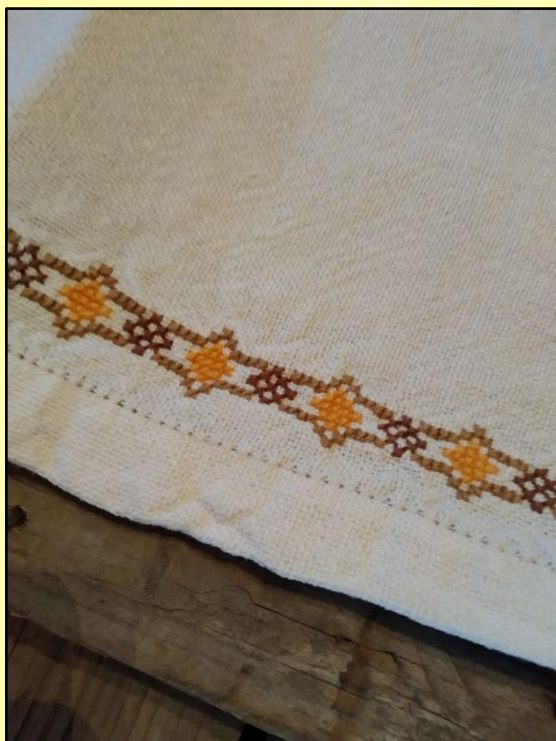

Деякі моделі повністю вишивалися бісером, тому їх вага інколи досягала 10 кг. Такі вироби були доступні тільки заможним сім'ям. Тому, що бісер у ті часи провозили з інших країн і коштував він дуже дорого.

Грудина у вишиванках Чернівеччини прикрашалася не так рясно, оскільки була закрита іншими елементами вбрання (кептарем або цурканкою). Орнаменти – здебільшого рослинні: листя та квіти, подекуди можна було побачити вкраплення птахів.

Вишивка ніколи не обмежувалась винятково сорочками. Геометричними, рослинними, зооморфними, антропоморфними візерунками прикрашались й продовжують прикрашатися скатертини, простирадла, наволочки для подушок, фіранки, рушники, серветки, килими, гобелени, ризи для священників, підставки під чаші, ікони, скатертини під підсвічники.

Буковинська вишиванка – дійсно цікава, популярна та одна з найнетривіальніших моделей на території України. Буковинська вишиванка – це перш за все яскраві барви, сміливе поєднання кольорів та бісер як основний елемент оздоблення.

Вишивка Буковини увібрала в себе всю красу гірських і лісових пейзажів, стрімких водоспадів, величних стародавніх замків і церков, милозвучний пташиний спів і ніжне тремтіння молодого листя в кронах дерев.

